

Prof.Dr. Kürşad ZORLU,
Akademisyen/Yazar

TÜRKİYE-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİNDE BİR BARIŞ VE KARDEŞLİK KAVŞAĞI: ZENGEZUR KORİDORU

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 73 yıl sonra Bağımsızlığını yeniden tesis eden Azerbaycan Cumhuriyeti, derin ve güçlü tarihi bağları olan

telik, "ortaklık" mekanizması temelinde vücut bulmuştur. 1991 yılından bu yana iki ülke ilişkileri "tek millet iki devlet" söylemine taşınmıştır.

Türkiye ile ilişkilere büyük önem vermiş ve süreklilik ilkesi çerçevesinde dış politikasının ana kulp haline getirmiştir. Öyle ki Doğu-Batı ekseninde çok yönlü ilişkiler kurulmaya çalışılırken Türkiye'nin ilişkisel bağlamı "birlik-

Bu süreçte Türkiye ile Azerbaycan arasındaki tek kara bağlantısını oluşturan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, gerek geçiş hattında yer alması gerekse Azerbaycan halkı ile doğrudan bağlantı noktamızı olması sebebiyle farklı

bir önem taşımaktadır. 1991 yılında Azerbaycan bağımsızlığını elde ettiğinde Nahçıvan'ın başında merhum Haydar Aliyev bulunmaktaydı. Aliyev, Nahçıvan'ın tek çıkış noktası yolu olarak Türkiye'yi görüyordu. Ve 1992 yılına gelindiğinde Nahçıvan Kapısı'nın ya da Hasret Köprüsü'nün açılması ile ilişkiler gelişmeye başladı. Açılışta yer alan dönemin Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel *"Burada cereyan eden olay sadece bir köprü açılışı değildir. 70 sene birbirinden ayrı kalmış insanların hasret gidermesidir"* derken Haydar Aliyev *"Bugün büyük bir bayramdır, yetmiş yıllık kördüğüm çözülmüş demir perdeler parçalanmıştır. Bizi artık birbirimizden bir tek Allah ayırabilir"* demişti. Bu iradenin zaman içerisinde güçlenerek devam ettiği söylenebilir.

Bugün itibariyle Türkiye'nin Azerbaycan'la ilişkileri çok boyutlu ve stratejik düzeyde ilerlemektedir. İkili ilişkilerin daha da güçlendirilmesi amacıyla oluşturulan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) mekanizmasının yanı sıra iki ülkenin bir çok uluslararası örgüt ve dış politika konusunda beraber harekete etmekte olduğunu belirtmek gerekir. Dış ticaret düzeyi 2019 sonunda 4,5 milyar dolar seviyesine yaklaşarak artış eğiliminde olsa da henüz potansiyelin uzağında olduğu ifade edilebilir.

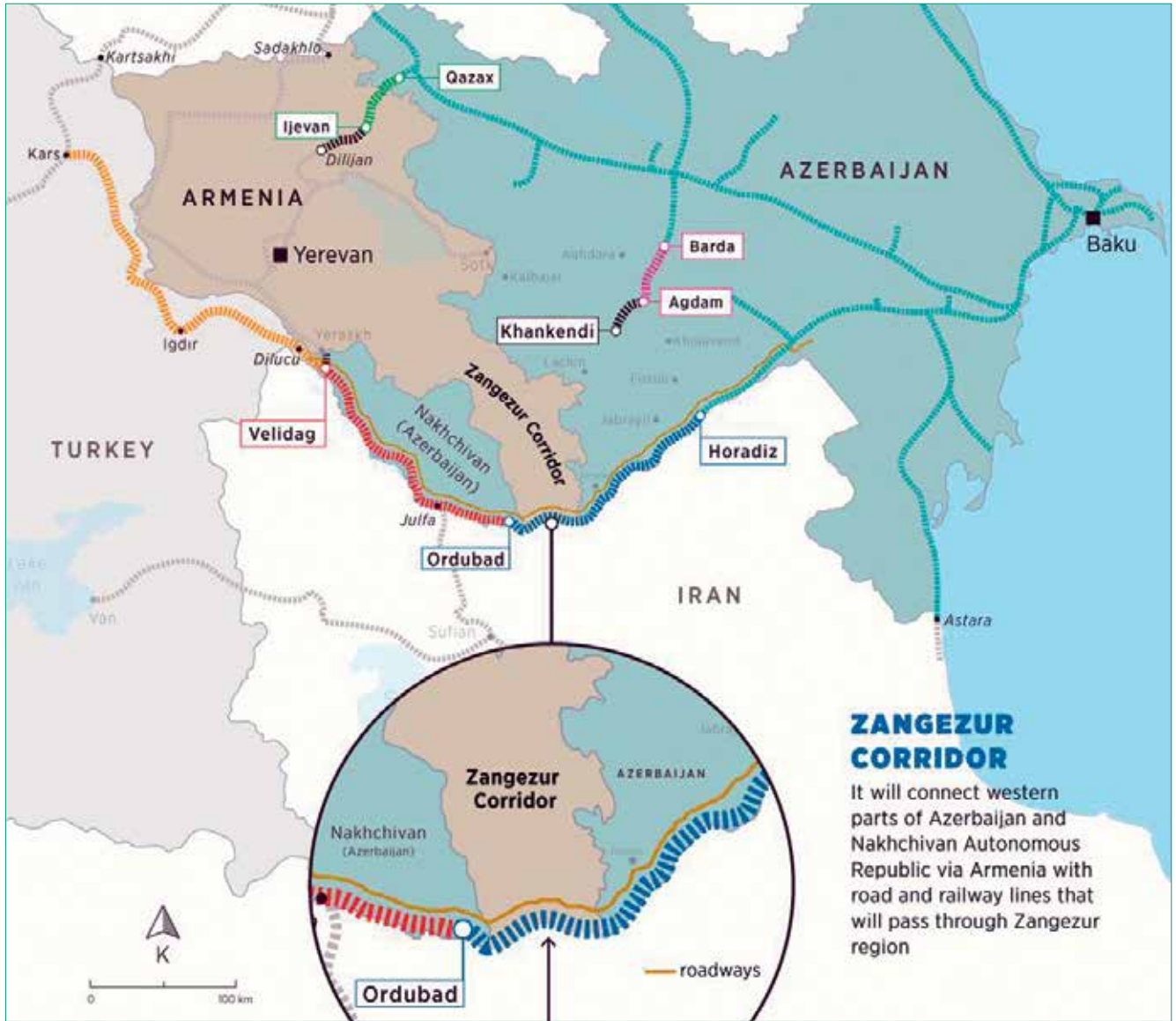
İlişkilere son dönemde damga vuran en önemli kırılma noktası ise Karabağ Savaşı ve bugüne taşınan gelişmelerdir. Nizamül Mülk'ün *"Siyasetname"* adlı eserinde 51. fasıl da bir savaşın aslında neyin yönetimi olduğuna dair şu ifade yazmaktadır. *"Düşmanla barış yapacak şekil-*

de savaşır, savaş yapacak şekilde de barış yapar." Geriye dönüp bakıldığında Karabağ Savaşı ve işgalden kurtarılış süreci de bu sözün Günay Kafkasya'da yeni bir barış ve huzur iklimi için tehditler kadar fırsatların da olduğunu hatırlamaya vesile olmaktadır.

Bu çalışmada Azerbaycan'ın zaferiyle sonuçlanan Karabağ Savaşı'nın bir yansıması olarak gündeme gelen Nahçıvan ulaşım hattı ve bu anlamda ortaya konulan Zengezur Koridoru'nun bölgenin barış ve huzuruna nasıl bir katkı sağlayabileceği üzerinde durulacaktır.

Tarihsel Arka Plan

Karabağ'da Azerbaycan'ın 27 Eylül-10 Kasım 2020 tarihlerinde Ermenistan'a karşı yürüttüğü Vatan Savaşını kazanmasıyla beraber bölgede yeni bir denge hali ve jeopolitik sistem oluşmuştur. 10 Kasım 2020 tarihinde Rusya Federasyonu, Azerbaycan ve Ermenistan arasında imzalanan ve Zaferin tescillendiği ateşkes antlaşmasıyla Azerbaycan savaşı kazandığını Ermenistan'a kabul ettirmiştir. Sahada savaşı kazanan Azerbaycan açısından ateşkes antlaşmasında en büyük kazanımlarından biri şüphesiz ki Azerbaycan'ın Batı bölgeleri ile Nahçıvan arasında tekrardan ulaşım hattının kurulmasına yönelik maddedir.(1) Kamuoyunda Zengezur Koridoru olarak bilinen bölgenin tekrardan Azerbaycan için ulaşımına açılması jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik açıdan büyük kazanımlar sağlayacak potansiyele sahip olmakla beraber 100 yıldan sonra Türk dünyasının kara sınırı ile birbirine ulaşmasına imkan tanıyacak potansiyel taşımaktadır. Zengezur Koridorunun potansiyeli ve güncel

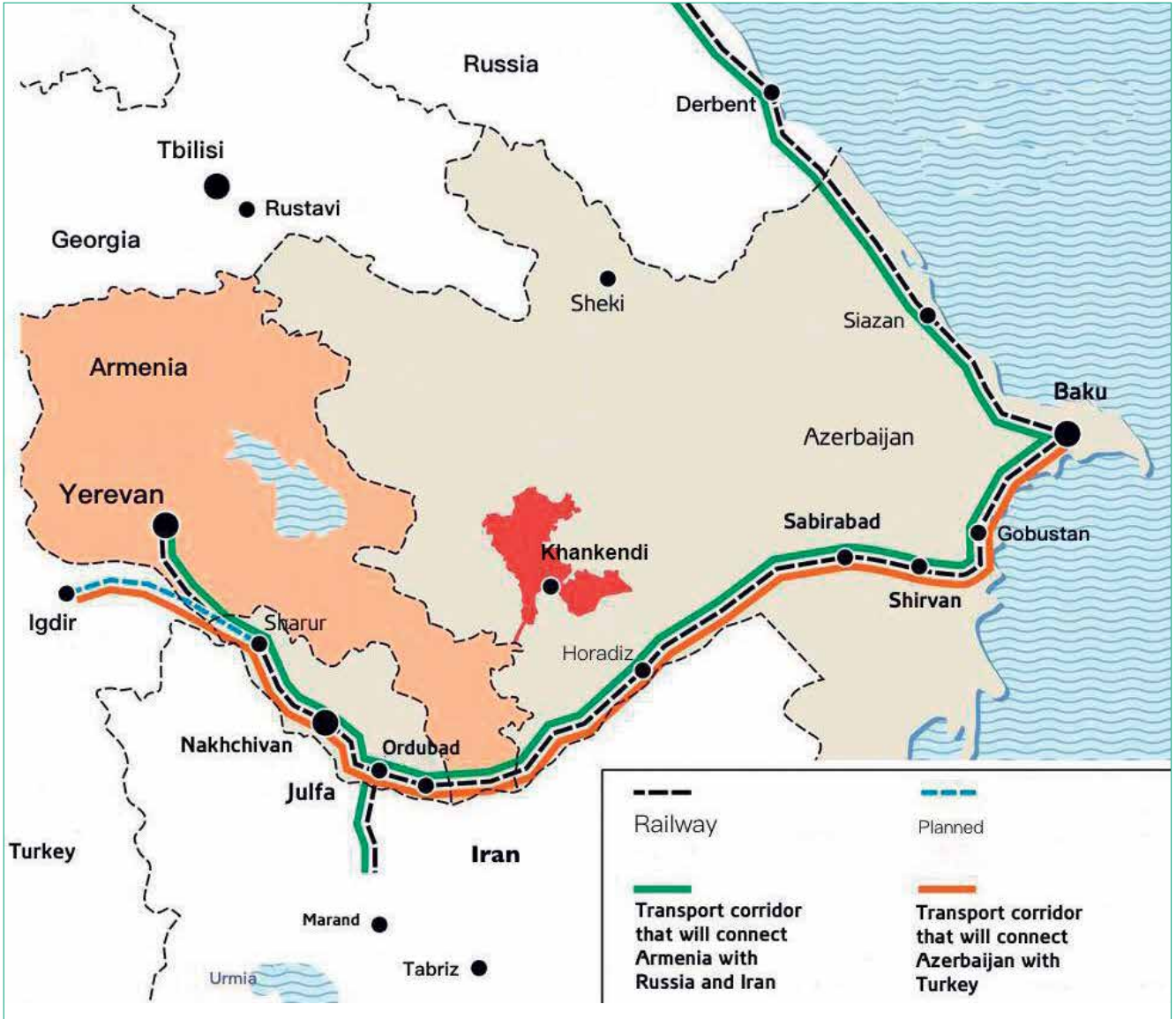

durumuna geçmeden önce kısaca tarihine göz atmakta fayda var.

Zengezur bölgesi tarihin büyük bölümünde Azerbaycan toprağı olarak kaynaklarda belirtilmiştir. Yoğunluklu olarak Türklerin yaşadığı bu coğrafyada Çarlık Rusya'sının faaliyetleri ile bölgeye Ermeni nüfusu yerleştirilmiştir. 1828 yılında Kaçar İran'ı ile Türkmençay, 1829 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile imzalanan Edirne Antlaşmasıyla Çarlık Rusya İran'dan ve Osmanlı'dan büyük oranda Ermeni nüfusunu Azerbaycan coğrafyasına getirmiştir. Erivan, Karabağ, Zengezur gibi Azerbaycan topraklarının "Ermenileştirme" projesi Çarlık Rusya tarafından yıllarca yürütülmüştür. 1905-1907 ve 1918-1920 yıllarında Çarlık Rusya dahilinde; özellikle Güney Kafkasya'da Azerbaycan Türkleri, Ermeni çetelerinin saldırısına maruz kalmış ve büyük katliamlarla karşılaşmıştır. Ermeni çe-

teleri Zengezur başta olmak üzere Azerbaycan'ın farklı bölgelerinde Türk nüfusuna karşı soykırıma girişerek etnik temizlik yapmayı hedeflemiştir. Sadece 1918 yılında Zengezur bölgesine Ermenilerin saldırısı sonrasında 115 Müslüman köy tahrip edilmiştir. (2)

Azerbaycan 28 Nisan 1920 tarihinde Sovyet Rusya tarafından işgal edildikten sonra Ermeni birlikleri Karabağ'a ve özellikle Zengezur'a saldırılarını devam ettiriyordu. 30 Nisan 1920 tarihinde Azerbaycan Sovyet Hükümeti Ermenistan'a nota vererek Ermenistan silahlı birliklerinin Karabağ ve Zengezur bölgelerinden çekilmesini talep etmiştir. (3) Moskova'da Komünist Yönetim 10 Ağustos 1920 tarihinde Azerbaycan'da Bolşevik yönetimin rızası olmadan Şerur-Dereleyez bölgesini Ermenistan'a vermiş, Karabağ ve Zengezur bölgesini ise "tartışmalı bölge" ilan etmiştir. 29 Kasım 1920 tarihinde Ermenistan'da

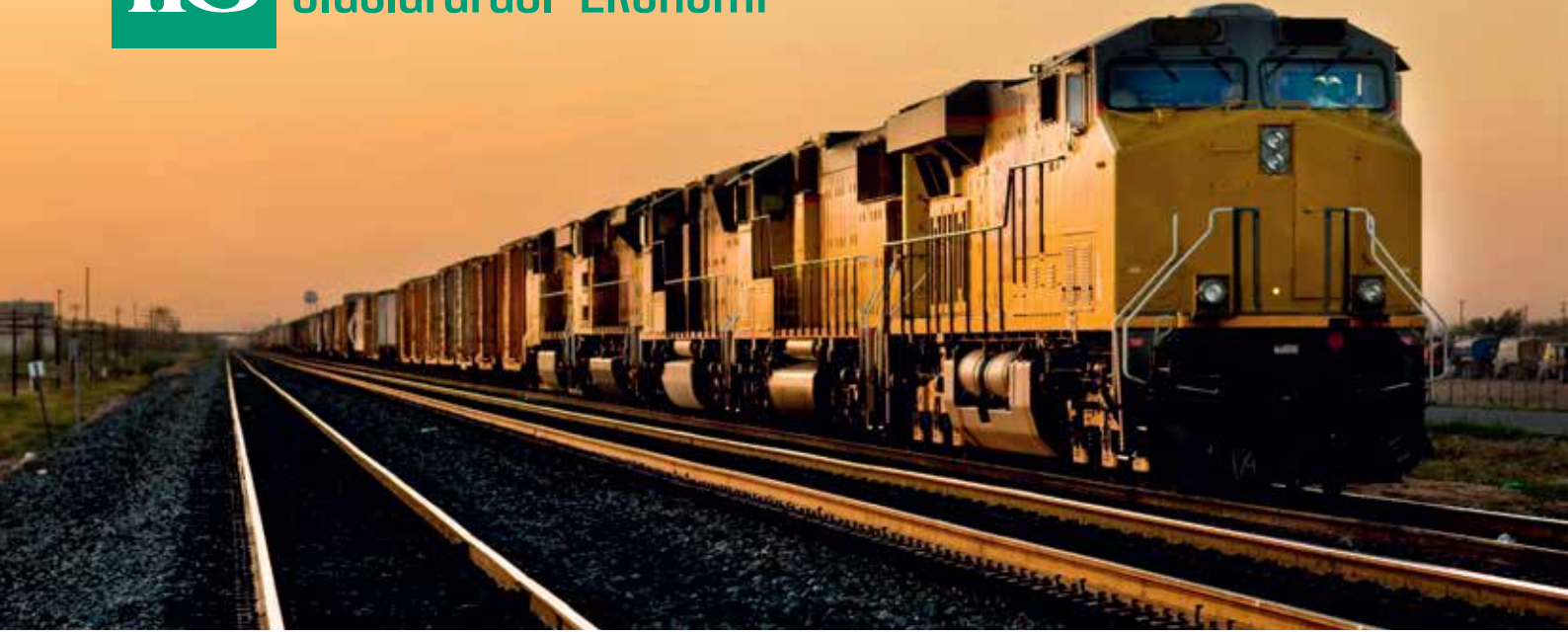
Sovyet Hükümetinin kurulmasından sonra bu adımlar hızlandırılmıştır. 30 Kasım 1920 tarihinde Azerbaycan Merkezi Komitesi Siyasi ve Teşkilat büroları toplantısında Zengezur Doğu ve Batı Zengezur olmakla iki yere ayrılmıştır. 1 Aralık 1920 tarihinde ise Azerbaycan Sovyet Hükümeti Başkanı Neriman Nerimanov konuşma yaparak Zengezur'un Sovyet Ermenistan'ına verildiğini belirtmiştir. (4) Bu açıklamayla artık Zengezur Ermenistan'a verilmiştir.

Ancak Ermenistan'ın Nahçıvan'a olan iddiaları gerçekleşmemiş kalmakla yanı sıra bu bölge özellikle Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Ankara Hükümeti tarafından korunmuş ve Sovyetlerle yapılan 16 Mart 1921 Moskova ve 13 Ekim 1921 Kars Antlaşmalarıyla Azerbaycan Sovyet yönetiminde kalması sağlanmıştır. 1933 yılında ise SSCB yönetimi Zengezur ismini tarihten

silerek Gafan, Gorus, Mehri ve Karakilse rayonlarını meydana getirerek Azerbaycan'ın batı bölgeleri ile Nahçıvan arasında iletişimi koparmıştır. (5)

İşgalden Kurtarılış ve Bölgenin Yeni Potansiyeli Zengezur bölgesinin bir oldubittiyle, haksız ve hukuksuz şekilde Azerbaycan'dan koparılması Karabağ arazisindeki emperyal hedeflere de hız kazandırmıştır. SSCB sonrası bağımsızlığını kaybeden Azerbaycan, Dağlık Karabağ ve etrafındaki 7 rayonun işgali ile karşılaşmıştır. Bu işgal sonrası Nahçıvan tamamen tecrit altında kalsa da, Türkiye'nin Nahçıvan'a sağladığı yardımların ciddi bir etkisi olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte 1990'lı yıllardan başlayan Azerbaycan ve Türkiye stratejik ortaklığı askeri alanda da kendisini iyice göstermiştir. 27 Eylül-10 Kasım 2020 tarihlerindeki savaşta Azerbaycan'ın Ermenistan karşısında aldığı zafer

bölgenin kaderini değiştirmekle beraber Azerbaycan'ın itibarını uluslararası arenada artırmıştır.

Zengezur Koridoru'nun gerçekleşmesi bölgedeki devletlerin ekonomik kalkınmasında büyük rol oynayacaktır. Tabi bu kapsamda Ermenistan için de yeni bir fırsatlar zemini doğmuştur. Uzun yıllardır ekonomisi geriye giden ve siyasi iktidarların yanlış kararları ile refah düzeyi düşük olan Ermenistan halkı da bölgede yaşanabilecek ekonomik bütünleşme projeleri ile geleceğe umut ve huzur içerisinde bakabilme iradesine kavuşabilecektir. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın öncülüğünde Güney Kafkasya'da işbirliğini teşvik eden Altılı Platform teklifi bu alanda dikkat çekicidir. Rusya, Azerbaycan ve Türkiye'nin istekli davrandığı bu platforma İran'ın verdiği kısmi destek dışında şuan için Ermenistan ve Gürcistan'ın bu platforma soğuk kaldığı söylenebilir. Gürcistan, Rusya ile aralarında olan Güney Osetya ve Abhazya sorunları sebebiyle mesafeli olsa da, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Gürcistan ile bu konuda görüşmeler yaparak platforma dahil olmaları için faaliyet göstermektedir. Yine Ermenistan uzak dursa da, son dönemde Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan açıklamalarında Türkiye ile ilişkileri normalleştirmeye yönelik adımlar seslendirilmektedir.

Bu kapsamda Paşinyan'ın son söylemlerine bakıldığında Azerbaycan'ın Zengezur ve Nahçıvan hattı üzerinden bütünleşik bir irtibat kurmasına da izin verecekleri ortaya konulmaktadır. Bu eğilimin güçlenmesi durumundan Altılı Platformun bir barış işbirliği alanına dönüşebilmesi mümkündür.

Ermenistan 10 Kasım 2020 Ateşkes Antlaşmasında belirtilen Zengezur Koridorunun yapımına uzun dö-

nem karşı çıksa da, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Azerbaycan'ın bu konudan asla geri durmayacağına altını çizmiştir. Bu doğrultuda İlham Aliyev 7 Temmuz 2020 tarihinde Karabağ ve Doğu Zengezur Ekonomik bölgelerini kurarak önemli adımlar atmıştır. Rusya 10 Kasım 2020 tarihindeki antlaşmaya esasen Zengezur Koridorundaki güvenliği sağlayacaktır. Bu madde ile Rusya Güney Kafkasya'daki ekonomik ve ticari ilişkileri denetleme imkanını artıracaktır. İran'ın çok yönlü bir ulaşım hattına karşı çıkması muhtemeldir. Zira Zengezur koridoru ile hem maddi açıdan kayba uğrayacak, hem de Ermenistan'ın Türkiye üzerinden Batı'ya açılma ihtimali sonrası yıllardır Ermenistan'a karşı "nefes borusu" olma önemini kaybedecektir. Ermenistan ise eğer koridorun yapılmasına sonuna kadar izin verirse ekonomik anlamda büyük kazançlar elde edecektir. Zengezur koridoru tam hazır olduktan sonra Azerbaycan ile Türkiye arasındaki mesafe de kısaltılmaktadır. Kars'dan Nahçıvan'a oradan da 43 km'lik Azerbaycan'ın batı bölgeleri ile Nahçıvan arasındaki koridor sayesinde bu mümkün olacaktır. (6) Zengezur Koridoru bölge ülkeleri arasındaki demiryolu ağını genişletme fırsatı sunmakla beraber Asya-Pasifik'ten Türkiye'ye çok sayıda ticaret yolu açmaktadır. Böylelikle Orta Asya, Hazar Bölgesi, Azerbaycan ve Ermenistan'ı da birbirine bağlayacaktır. (7) Nahçıvan'daki muhtemel hattın yeri, mesafesi ve kullanım şekli, ikili ve çoklu ticareti, kargo/taşımacılığı, turizmden, bilet fiyatlarına kadar Güney Kafkasya'nın işleyen mekanizmasını kökten değiştirebilir. Eğer diğer anlaşma koşulları göz ardı edilirse Nahçıvan Koridoru bölgede uzun yıllar süregelen bir tür savaş ekonomisinden, barış ve işbirliği ekonomisine yönelen anahtar olabilir.

Ermenistan'ın Karşı Duruşu

Buna rağmen Türkiye ve Azerbaycan'ın bölgedeki barış ve istikrarı sağlamak adına attığı adımlar ve yaptığı çağrılar karşısında bazı bariyerler bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunun iki önemli gerekçesi olduğu söylenebilir. Birincisi Ermenistan'da nihai çözüme karşı olan kesimlerin yönetimde söz sahibi olması ve/veya mevcut yönetimin uzlaşma doğrultusundaki politikalarını işleme hale getirme istediğidir. Bu anlamda ülkenin gelişmelere göre istikrarsızlaştırılması ve hatta bir demokrasi dışı girişimin bölgenin tüm ülkeleri tarafından dikkatle izlenmesinde fayda vardır. Nitekim Zengezur Koridorunun bir barış ve kardeşlik projesinde dönüşmesi Kafkaslar'da ve hatta Avrasya coğrafyasında stratejik hedefleri olan güç merkezlerini endişeye sevk etmektedir. İkinci gerekçe de

Karabağ'da varılan ateşkesin ardından taraflar 11 Ocak 2021'de Moskova'da yeniden bir araya gelmiş ve anlaşmanın ulaşım yollarına ilişkin kısmını hayata geçirmek için başbakan yardımcılarında oluşan üçlü bir çalışma grubu kurulmasını kararlaştırmışlardı. Ancak 27 Mayıs itibarıyla bu görüşmeler durma noktasına gelmişti. Sebebi ise Ermenistan'ın Zengezur hattına yönelik endişeleri ve çözümsüzlüğe sevk etme stratejisiydi.

Ermenistan Başbakan Yardımcısı Mher Grigoryan, "Koridor derken bazı insanlar ulaşım yollarını kastediyorsa, bu başka bir konu, yok eğer koridor derken egemenliğimiz ile ilgili herhangi bir taviz kastediyorlarsa, sizi temin ederim ki bu mümkün değil" demişti.

Yani bir anlamda ateşkes anlaşmasında öngörülen maddelerden gerekirse geri adım atabileceklerine yö-

burada belirlemektedir. Çünkü başta AGİT Minsk grubunun bazı üyeleri olmak üzere bölgedeki gelişmeleri bir enerji/hakimiyet savaşı anlayışıyla irdeleyen belirleyici bazı ülkelerin Hankendi merkezli sözde "Yukarı Karabağ" alanını bir tür "çözümsüzlüğe" taşıma arzularıdır. Bu yolla tarihte daha önce olduğu gibi yine Ermenistan'a tehlikeli bir gelecek vaadi ortaya konulmakta ve bölgenin istikrarsızlaştırılmasıyla Azerbaycan-Ermenistan-Türkiye arasındaki sürdürülebilir ilişkiler akamete uğratılmak istenmektedir.

nelik bir iradeyi ortaya koyuyordu. Oysa "Laçın Koridoru" adıyla yaklaşık 30 yıl Dağlık Karabağ olarak adlandırılan bölgeye hayat verilmesi atlanacak bir detay olmasa gerek. Ateşkes anlaşmasının ardından da bu durum değişmedi ve Laçın Koridoru halen Rus asker birliklerinin geçici kontrolünde yaşamayı sürdürüyor.

Aslında esas sorun Nahçıvan-Bakü bağlantısının dışında son birkaç aydır yoğun biçimde konuşulan Zengezur Koridoru yaklaşımının ve burada bir adım atılmasının önünü kesmektir. Çünkü Zengezur koridoru,

her ne kadar sınırlı bir hat üzerinden açılacak olsa da Nahçıvan'a uzanacak bir ulaşım hattının ötesinde Ermenistan'ın daha önce haksız bir şekilde elde ettiği toprak parçasının bugüne olan kurgusal bir yansımasıdır. Bu sebeple Ermenistan, Azerbaycan'ın Mehri üzerinden istediği yoldan başka bir alternatif için zemin oluşturmaya çalışmaktadır. Henüz netleşmemiş olsa da Ermenistan'ın kuzeyindeki İcevan'dan, Azerbaycan'ın Kazak bölgesine uzanan bir hattı önermek alternatifleri arasında. Burası SSCB dönemine ait bir demiryolu hattını barındırıyor.

Meseleyi derinleştiren ve Rusya'yı da bu hattın gelişimine odaklayan bir başka önemli nokta Turan Koridoru şeklinde bir yaklaşımın gerçeklik kazanabilecek olmasıdır. Ruslar bölgedeki çatışma ihtimaline karşı burada bulunurken (ki ateşkes metninde böyle yazmaktadır) Azerbaycan-Ermenistan arasında sınır anlaşmazlığı sebebiyle süregelen gerginlikte devreye girmekten kaçındılar. Anlaşmaya göre işgalden kurtarılan Azerbaycan topraklarının hangi kısmından Nahçıvan'a koridorun çekileceği henüz belli değil. Bu sebeple karayolu ve/veya demiryolu seçeneklerinin işlevsel olabilmesi için Ermenistan ve Rusya tarafının kabul etmesi gerektiği altı çizilmesi gereken en önemli husus. Üstelik hangi yöntemle ve hangi güzergahta bulunursa bulunsun koridorun halihazırdaki Ermenistan topraklarından geçecek olması ve Rus askeri gücünün güvenliği sağlayacağına dönük garantörlük konulması belirsizliği ve tehlikeyi beraberinde getiriyor. Anlaşmanın diğer kısımlarındaki başarı -ki Dağlık Karabağ'ın akıbeti burada en önemlisi olacaktır Nahçıvan koridorunu akmeye uğratabilir. Bu gelişmeler yaşanırken 20 Haziran'da yapılan seçimlerde yeniden yetki alan Paşinyan'ın önünde iki seçenek bulunmaktadır. Birincisi Ermenistan'ın yıllardır yaşadığı kayıpları telafi edecek bir barış projesine entegre olarak destek vermek ikincisi de bölge barış ve huzurunu kilitlemeye yönelik uzlaşmaz bir tavır içerisinde olmak. İkinci seçeneğin düne göre Ermenistan için daha büyük kayıplara sebep olacağı aşikardır.

Türk Dünyasının Sürece Etkisi

Antlaşmada kazanılan Zengezur Koridoru'nun muhtemel kazançlarından biri de 100 yıl önce kara sınırları ayrılan Türk Dünyasının karasal anlamda tekrar bir biri ile birleşmesidir. Kazakistan'ın Birinci Cumhurbaşkanı ve Türk Konseyi Ömür Boyu Onursal Başkanı olan Nursultan Nazarbayev Zengezur Koridorunun bu önemine vurgu yaparak burayı "Turan Koridoru" olarak belirtmiştir. Ayrıca Zengezur Koridoru Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" projesinde de önemli bir stratejik öneme sahip olmakla beraber Türkiye'nin de konumunun önemini artıracaktır.

Türk dünyasının yeni dönem ilişkilerinin şekillenmesinde Karabağ'da yaşanan savaş ve ardından meydana gelen neticeler önem arz etmektedir. Öyle ki 29 yıldır çözümsüzlüğe mahkum bırakılmış bir tarihi, coğrafi ve insani problem Türk Dünyasının iki önemli üyesi olan Türkiye ve Azerbaycan'ın hedef ve uyumlaştırması ile işgalden kurtarılmıştır. Soruna doğrudan ya da dolaylı açıdan katkı sağlayan ülke ve kuruluşlara bakıldığında bugün gündeme getirilen yeni soğuk savaş fotoğrafının güçlü renklerini içerisinde barındırdığı görülmektedir. Türkiye ve Azerbaycan'ın bu vesileyle giderek güçlenen somut işbirliği projeksiyonu her iki ülkenin de başka sahalardaki siyasal/diplomatik etkileşimlerinde bir denge vazifesi de görür hale gelmiştir. Nitekim artık Nahçıvan koridoru olmadan Laçın koridorunun da aşama aşama hayat şansı bulamayacağı gerçeği ortadadır. Sadece siyasal ekseninde de değil, orta koridoru ve Hazar geçişli ticaret hatlarına yapacağı olası etkilerle irdelendiğinde Avrasya bloğunu yeni bir konumlanma zorunluluğuna taşıyabilecektir. Bu aynı zamanda Türk Dünyasının küresel barış ve güvenlik çıkarlarını maksimize edebilecek bir katkının buluşma noktası olabildiğinin de göstergesidir.

Bu kapsamda doğrudan fayda sağlayabilecek ülkelerin sayısı 20'den fazla olup bu ülkelerin dünya nüfusu ve ekonomik büyüklükleri bakımından %28'lik bir orana yaklaştığını belirtmek lazımdır.

Bununla birlikte Karabağ özelinde yaşanan gelişmelerin Türk Dünyasında yeni bir manevi/simgesel ortaklaşmaya da olumlu etkiler yaptığını ifade etmek mümkündür. Soğuk savaş sonrasında ilk defa iki Türk Cumhuriyeti ortak güvenlik çıkarları doğrultusunda stratejik ve taktiksel işbirliği sağlamış ve dengeye uyum sağlayan değil denge değiştirebilecek bir güce sahip olduklarını göstermiştir. Bu genel tespit ve çıkarımın diğer Türk Cumhuriyetlerinde de yansımaları dikkat çekmekte gerektiğinde benzer bir işbirliğinin her ülkenin güvenliği açısından ne kadar değerli olduğu kanaatini pekiştirmektedir.

1.5 Trilyon Dolar GSYH'a sahip Türk Devletlerinin Zengezur Koridoru ile birleşmesi ekonomik anlamda büyük imkanlar yaratacaktır. Türkiye artık gerekirse Gürcistan dışında da Zengezur ile Azerbaycan'a oradan da Hazar yolu ile direkt Orta Asya'ya uzanacaktır. Aynı zamanda Kazakistan ve Türkmenistan petrol ve doğal gazının Azerbaycan vasıtasıyla Türkiye'ye oradan da Avrupa'ya pazarlanması gibi büyük potansiyele sahip ihtimaller mevcuttur. Bunun yanı sıra Zengezur Koridoru ile Azerbaycan ve Türkiye ticari tırları İran'a gerek duy-

madan da ticareti yapaabileceklerdir. Bu teki alanı elbette bölgesel bütünleşmeye uyum sağlamış bir Ermenistan bakımından da ciddi katkılar ortaya çıkaracaktır. Avrasya Ekonomik Birliği'nin de bir üyesi olan Ermenistan, Zengezur Koridoru'nun kaldırıcı etkisiyle Avrasya coğrafyasında bir çok ülkeyle somut ve sonuca dönük projeler geliştirebilecektir.

Sonuç

Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan 2.Karabağ Savaşı, Azerbaycan'ın zaferiyle sonuçlanmıştır. 9 Kasım'daki ateşkes anlaşması bölgedeki normalleşme adımlarını 5 yıllık bir sürece yaysa da Nahçıvan'a uzanacak ulaşım hattı ve Zengezur Koridoru bölgedeki barış ve istikrarın akıbetini tayin edecektir. Zira işgalden kurtarılan rayonlar bir yana, uzun yıllar çözümsüzlük üzerine inşa edilen işgal siyasetinin yeniden işletilmek istenmesi bir olasılık olarak bölgedeki gelişmeleri tehdit etmektedir. Oysa Zengezur Koridoru, Türk Dünyası işbirliğine ivme kazandıracak bir proje olmanın dışında Kafkasya'nın barış ve huzurunu tesis edecek, kökleşmiş düşmanlıkları ekonomik bağımlılık temelinde öteleyecek bir muhtevaya sahiptir. Dolayısıyla Rusya'nın merkezinde yer aldığı 9 maddelik Ateşkes Anlaşmasının nihai bir barış anlaşması ile sonuçlandırılması çok önemlidir. Türkiye ve Azerbaycan'ın üzerinde mutabık olduğu Altılı Format bu sorunları gidermeye yönelik etkili bir zemin olabilir. Ayrıca Ermenistan'ın Ateşkes Anlaşmasındaki maddelere uyararak bölgesel normalleşme ve bütünleşme hedefine yönelmesi esasında Ermenistan'ın kendi ekonomisi ve istikrarı açısından da ciddi bir önem taşımaktadır. 🌟

Kaynakça

Atar, Zafer ve Kurtuluş Demirkol, "Ermenilerin Azerbaycan'da Yaptığı Katliamların Soruşturulması (1918-1920), *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13, sayı: 1, (Mart 2015): 275-295.

Aslanlı, Araz&Yunis Şerifli, "Zengezur koridoru, Pekin-Londra hattı ve Türkiye'nin artan önemi", *Anadolu Ajansı*, 26.05.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/zengezur-koridoru-pekin-londra-hatti-ve-turkiye-nin-artan-onemi/2254505>, Erişim tarihi: 07.11.2021

"Azerbaycan'ın Karabağ zaferi: İşte anlaşmanın maddeleri", *TRT Haber*, 11.11.2020, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycanin-karabag-zaferi-iste-anlasmanin-maddeleri-529782.html>, Erişim tarihi: 07.11.2021

Mehmood Ul Hassan KHAN, "Zengezur Koridoru'nun Stratejik Önemi", 01.06.2021, *ANKASAM*, <https://www.ankasam.org/zengezur-koridorunun-stratejik-onemi/>, Erişim tarihi: 07.11.2021

[ankasam.org/zengezur-koridorunun-stratejik-onemi/](https://www.ankasam.org/zengezur-koridorunun-stratejik-onemi/), Erişim tarihi: 07.11.2021

"Türkiye ile Azerbaycan'ı birbirine bağlayan koridor: Zengezur", *TRT Haber*, 01.06.2021, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiye-ile-azerbaycani-birbirine-baglayan-koridor-zengezur-585249.html>, Erişim tarihi: 07.11.2021

"ZƏNGƏZURUN İTİRİLMƏSİNDƏN 90 İL ÖTÜR", 01.12.2010, https://web.archive.org/web/20110706130839/http://mediaforum.az/articles.php?lang=az&page=00&article_id=20101201043838800, Erişim tarihi: 07.11.2021

"Zəngəzur haqqında nələri bilirik - 101 illik TARİXƏ BAXIŞ", 11.08.2021, <https://m.modern.az/az/news/302241/zengezur-haqqinda-neleri-bilirik-101-illik-tarixe-baxis>, Erişim tarihi: 07.11.2021

1. Anlaşmanın maddeleri için bkz: "Azerbaycan'ın Karabağ zaferi: İşte anlaşmanın maddeleri", *TRT Haber*, 11.11.2020, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycanin-karabag-zaferi-iste-anlasmanin-maddeleri-529782.html>, Erişim tarihi: 07.11.2021
2. Zafer Atar ve Kurtuluş Demirkol, "Ermenilerin Azerbaycan'da Yaptığı Katliamların Soruşturulması (1918-1920), *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13, sayı: 1, (Mart 2015): s.282.
3. "ZƏNGƏZURUN İTİRİLMƏSİNDƏN 90 İL ÖTÜR", 01.12.2010, https://web.archive.org/web/20110706130839/http://mediaforum.az/articles.php?lang=az&page=00&article_id=20101201043838800, Erişim tarihi: 07.11.2021
4. "Zəngəzur haqqında nələri bilirik - 101 illik TARİXƏ BAXIŞ", 11.08.2021, <https://m.modern.az/az/news/302241/zengezur-haqqinda-neleri-bilirik-101-illik-tarixe-baxis>, Erişim tarihi: 07.11.2021
5. "Zəngəzur haqqında nələri bilirik - 101 illik TARİXƏ BAXIŞ", 11.08.2021, <https://m.modern.az/az/news/302241/zengezur-haqqinda-neleri-bilirik-101-illik-tarixe-baxis>, Erişim tarihi: 07.11.2021
6. "Türkiye ile Azerbaycan'ı birbirine bağlayan koridor: Zengezur", *TRT Haber*, 01.06.2021, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/turkiye-ile-azerbaycani-birbirine-baglayan-koridor-zengezur-585249.html>, Erişim tarihi: 07.11.2021
7. Mehmood Ul Hassan KHAN, "Zengezur Koridoru'nun Stratejik Önemi", 01.06.2021, *ANKASAM*, <https://www.ankasam.org/zengezur-koridorunun-stratejik-onemi/>, Erişim tarihi: 07.11.2021